

ASPECTE PRIVIND DEZVOLTAREA ISTORIOGRAFIEI ETNOGRAFICE ÎN DOBROGEA

MARIA MAGIRU

Încercări pentru studiul istoriografiei etnografice în Dobrogea nu se cunosc¹. Studiarea acestei teme a presupus cercetarea materialelor din arhive, a presei vremii, a unei bibliografii ample, în ideea cuprinderii tuturor aspectelor etnografice pentru Dobrogea.

Interesul pentru cercetarea etnografică se desfășoară în strinsă legătură cu întreaga evoluție a societății românești. Dobrogea, aflată o lungă perioadă sub stăpânirea otomană², trezește interesul multor cărturari români ale căror note, memorii de o inestimabilă valoare se pierd sau ne sînt transmise doar prin relatări, mențiuni ale unor martori ai evenimentelor³.

În secolul al XIX-lea, o dată cu formarea etnografiei ca știință în țara noastră, apare clară „necesitatea culegerii materialelor de cultură populară (...), însemnătatea ce o are materialul viu cules direct din gura poporului (...), valoarea sa științifică”⁴. Societățile culturale, presa vremii se ocupă intens de promovarea valorilor culturii populare românești.

Analizînd dezvoltarea istoriei muzeografiei etnografice în Dobrogea, vom încerca o periodizare legată de evoluția istorică internă a Dobrogei, imbinînd criteriul cronologic cu elemente specifice: societăți și instituții muzeale. Vom ține seama, totodată, de momentul cînd se poate vorbi de un început în cercetarea etnografică în Dobrogea. Perioadele analizate sînt: I. *Înainte de 1877*; II. *1878 — pînă la primul război mondial*; III. *Perioada dintre cele două războaie mondiale*; IV. *După al doilea război mondial*.

I. Înainte de 1877, oamenii de cultură și știință din țara noastră (Nicolae Bălcescu, Vasile Alecsandri, Alecu Russo, Cezar Boliac, Bogdan Petriceicu Hașdeu) au desfășurat o activitate rodnică de cunoaștere a tradițiilor culturale ale poporului nostru. Alături de aceștia trebuie amintită pentru Dobrogea activitatea lui Ion Ionescu de la Brad. Din însărcinarea marelui vizir Reșid Pașa, el face o anchetă agricolă în Dobrogea, în anul 1850, împreună cu inginerul hotarnic Grigore Ioranu. Vizitează 388 de sate; alcătuiesc trei hărți: etnografică, topografică, drumeață. În anul 1855, publică la Iași în revista lui Vasile Alecsandri „România Literară”, nr. 2/8 ianuarie 1855 articolul „*Românii din*

¹ Elemente privind interesul pentru amenajări de colecții muzeale cu caracter etnografic regăsim la Gh. Dumitrașcu, *Din începuturile muzeografiei în Dobrogea* (I), (II), în „Revista muzeelor și monumentelor. Muzeu”, XIV, nr. 9, 1977, pp. 59-64; XV, nr. 2, 1978, pp. 52-55.

² Vezi Gh. Dumitrașcu, St. Lascu, *Dobrogea în timpul stăpînirii otomane*, în „Studii și articole de istorie”, LI-LII, 1955, pp. 18-31.

³ Informații prețioase la C. Cioroiu, *Călători la Pontul Euxin*, Editura Sport-Turism, București, 1984, passim.

⁴ I. Vlăduțiu, *Etnografia românească*, Editura științifică, București, 1973, p. 63.

Dobrogea", unde face remarcă: „ce ar lipsi românului din Dobrogea: cultura sufletească și dezvoltarea națională”. El compară Dobrogea cu o „Dacie în miniatură”. Publică numeroase studii și articole în „Journal de Constantinople”. Lucrările lui sînt deosebit de importante pentru cunoașterea principalelor ocupații ale poporului român (agricultura, creșterea animalelor) și a componenței populației prin statisticile realizate. Observațiile lui Ion Ionescu de la Brad, analiza făcută au avut o mare însemnătate pentru etnografie, constituind, totodată, prețioase izvoare etnografice.

În aceeași perioadă, pentru județul Tulcea avem știri despre activitatea lui Nifon Bălășescu, călugăr de origine transilvăneană. Însărcinat de autoritățile otomane cu organizarea școlilor românești din Dobrogea, el a cercetat 72 de sate din cazalele Tulcea, Isaccea, Babadag, Hirșova și Măcin. Însemnările lui privind răspîndirea, numărul, viața economică și culturală, obiceiurile românilor din această provincie în deceniul premergător războiului pentru independență sînt interesante⁵.

O activitate cu repercusiuni benefice asupra promovării culturii românești în Dobrogea desfășoară, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, membrii familiei Petrescu — învățătorul Petre Mihail și fiul său, institutorul Costache. Înființarea, în 1869, a unei Eforii intitulată *Societatea română pentru cultură și limbă* se constituie într-un eveniment cultural de seamă pentru românii dobrogeni, în perioada de sfîrșit a dominației otomane; între scopurile acestora s-a aflat și „păstrarea de relicve materiale ale românilor”⁶. Drept urmare, se înființează, după 1869, în localitățile din partea de sud-vest a județului Constanța, o serie de școli românești⁷ — precum la Oltina, Aliman, Rasova, Ostrov, Bugeac; de subliniat că aceste școli puteau fi și sediul colecționării obiectelor de cultură materială și, totodată, centre de preluare și popularizare a unor motive decorative în orele de lucru manual. Apelul lui Costache Petrescu pentru „păstrarea de relicve materiale ale românilor” nu credem că a rămas fără răspuns și a constituit un important impuls pentru alte acțiuni mai vaste de culegere a creațiilor populare materiale și orale românești⁸.

II. După 1878 începe pentru Dobrogea procesul de identificare pe toate planurile a spiritualității dobrogene⁹ cu cultura națională a întregului popor român. Se afirmă anumite ramuri ale științei în legătură cu punerea în valoare a resurselor economice, se depun eforturi sistematice pentru ameliorarea stării sanitare a localităților și a populației și în special pentru reorganizarea învățămîntului¹⁰. Deși sînt cunoscute preocupările pentru studierea arheologiei și istoriei Dobrogei¹¹, nu cunoaștem nici o referire directă la etnografie în județul Constanța. În schimb, în județul Tulcea, o revistă editată de învățători lansează un apel către membrii corpului didactic, dar și către producătorii agricoli și industriali de a participa la Expoziția județului Tulcea cu obiecte „fie agricole, fie industriale sau manufacturi casnice”¹².

⁵ T. Mateescu, *Permanența și continuitatea românilor în Dobrogea*, D.G.A.S., București, 1979, pp. 101-103.

⁶ Idem, *Documente privind istoria Dobrogei (1830-1877)*, D.G.A.S., București, 1979, pp. 278-279.

⁷ Vezi Gh. Dumitrașcu, *Contribuții la vechimea unor școli românești din Dobrogea, înainte de 1878*, în *Însemnări didactice. Culegere de studii și articole metodico-științifice de istorie*, Constanța, 1982, pp. 41-55.

⁸ I. N. Roman, *Pagini din istoria culturii românești în Dobrogea înainte de 1877*, în „Analele Dobrogei”, I, nr. 3, 1920, pp. 358-371.

⁹ Vezi C. Scorpan, E. Timofticiuc, *Unele aspecte ale evoluției spiritualității dobrogene între 1878-1944*, în *Comunicări și referate de bibliologie*, Biblioteca județeană Constanța, 1984, pp. 329-343.

¹⁰ Pentru renașterea social-economică și spirituală a Dobrogei, după 1878, A. Rădulescu, I. Bitoleanu, *Istoria românilor dintre Dunăre și Mare. Dobrogea*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979, pp. 290-300.

¹¹ O sinteză în Z. Covacef, N. Mihail-Ursu, A. Pop, A. Rădulescu, *Centenarul Muzeului de istorie națională și arheologie Constanța*, în *Comunicări de istorie a Dobrogei*, I, Constanța, 1980, pp. 12-54.

¹² „Revista Corpului didactic rural a județului Tulcea”, I, nr. 2, 1883, pp. 27-28.

În vara anului 1892 s-au creat în principalele orașe ale Dobrogei secțiuni ale „ligii pentru unitatea culturală a românilor”¹³. Acestea au organizat numeroase acțiuni în școli, grădinițe, conferințe la sate, șezători literare urmate de serbări cu datini și obiceiuri ale românilor, expoziții, colectări de fonduri.

În anul 1896 are loc o expoziție regională de lucruri casnice, produse agricole și industriale, cu participarea județelor Constanța, Tulcea, Ialomița. Cel mai bine reprezentat este județul Constanța în „țesături din lână, în, borangic”¹⁴.

În anul 1897 are loc expoziția județeană (Constanța) care cuprindea mai multe secții: vite, cereale, industrie casnică și marea industrie, la rindul lor împărțite în subsecții. La secția care ne interesează — industria casnică — au fost atribuite premii următoarelor obiecte: „o scoarță aleasă, broderie, maramă, sticle cu impletituri, pieptar, macat, pernă, fustă, stofă țesută la război, un prosop turcesc”¹⁵.

Tot în această perioadă, din inițiativa cadrelor didactice, se înființează societăți culturale sătetești (ex. Societatea Ovidiu în com. Cara-Murat în anul 1887). Acestea aveau ca scop înființarea de biblioteci, ridicarea de lăcașuri culturale, organizarea de manifestări culturale. Din punct de vedere etnografic, aceste societăți culturale ne interesează deoarece ele investesc fonduri în organizarea de expoziții agricole, industrie casnică, textilă și în întreținerea de ateliere de țesături și lucru manual care valorifică motive ornamentale locale. Cu aceleași scopuri funcționau societățile feminine și societățile de tip educativ înființate, așa cum se spune într-un preambul, „deoarece industria casnică românească era puțin dezvoltată iar valorile pe care ea le putea încuraja nu erau scoase la lumină, nu aveau convingeri trainice, cu privire la frumusețea motivului național”¹⁶.

De la sfârșitul secolului XIX datează primele încercări de organizare a unui complex care să cuprindă arheologie, istorie, etnografie, științele naturii. Acestea se datorează familiei Cotovu din Hirșova. Vasile Cotovu, institutor la școala din Hirșova, era colecționar de monede, relicve, cyonici, stampe, obiecte de ceramică, arme, costume populare, obiecte pentru ocupații etc. El a adăugat la construirea noii școli o sală în care au fost puse în dulapuri cărțile tatălui (Ioan Cotovu) și „lucrurile rare” pe care le avea. În felul acesta a luat ființă muzeul al cărui „director neplătit al unui muzeu nesubvenționat” a devenit Vasile Cotovu. În anul 1901 are loc inaugurarea Muzeului Regional al Hirșovei (Museum Antiqui Carsii). La început, muzeul avea trei secții: numismatică, etnografie, istorie naturală. Încep să se strângă fonduri din donațiile cetățenilor. Numărul secțiilor crește la nouă. Între acestea, la numărul 4, apare *etnografia* cu mențiunea „arme, icoane, haine” (donație în mare parte a lui I.I.C. Brătianu). De menționat că toate obiectele erau inventariate și etichetate. Activitatea lui Vasile Cotovu este elogiată de numeroase articole din presa vremii, din țară și străinătate. Astfel, „România Mare” din 1 decembrie 1913 scrie: „Muzeul din Hirșova a avut un precursor în persoana lui Vasile Cotovu”. Ziarul turcesc „İsâk, elogiază de asemenea activitatea lui Vasile Cotovu: „Muzeele păstrează obiceiurile, portul și alte lucruri din timpuri vechi și în general ele se pot considera ca izvoare de cultură pentru urmași. Printre acestea se numără și Muzeul Regional din Hirșova”¹⁷.

Despre necesitatea unui muzeu în județul Tulcea aflăm din „Expunerea situației județului Tulcea” la 1904. Prefectul Luca Ionescu prezintă un memoriu al profesorului Constantin Moisil referitor la scrierea monografiei județului Tulcea și întemeierea unui muzeu. Acesta ar fi trebuit să aibă două secții: istorie-etnografie și științele naturii. În memoriu sunt prezentate principiile, funcționalitatea și necesitatea unui muzeu agricol școlar: „se vor aduna treptat toate produsele din comune sau cătune. Se vor aranja sistematic, se va nota în dreptul fiecărui produs toate observațiunile trebuitoare cu lămuriri asupra pământului, semănăturii, creșterii, recoltării”¹⁸.

¹³ Pe larg, despre activitatea acesteia, la Gh. Dumitrașcu, St. Lascu, *Românii dintre Dunăre și Mare, solidari cu dezideratul înfăptuirii unității naționale a tuturor românilor*, în „Revista muzeelor și monumentelor. Muzeu”, XX, nr. 10, 1983, pp. 37-40.

¹⁴ *De la expoziție*, în „Centrul Dobrogei”, I, nr. 15, 7 septembrie 1896, p. 1.

¹⁵ *Expunerea situației județului Constanța prezentată Consiliului General la 15 oct. 1897*, Constanța, 1897, p. 2.

¹⁶ *Asociația feminină din Constanța*, în „Ziarul nostru”, I, nr. 5, 1 ianuarie 1931, p. 4.

¹⁷ *Muzeul din Hirșova*, în „Dobrogea jună”, XI, nr. 23, 21 mai 1915, p. 3.

¹⁸ *Expunerea situației județului Tulcea pe anul 1904*, Tulcea, p. 345-346.

În perioada de început a secolului XX avem numeroase date asupra muzeelor școlare. Ele sînt rodul activității unor cadre didactice pasionate care, împreună cu alți voluntari din sate, adună obiecte vechi și transformă cite o clasă în muzeu. Astfel, în „Expunerea situațiunii județului Constanța 1905-1906” întocmită de prefectul județului Constanța, colonel M. Capșa, se arată „că unii învățători au muzeu școlar și regionale”. Aceeași situație se înregistrează în județul Tulcea, unde „un muzeu școlar există pe lingă fiecare școală primară”. Există cite un muzeu la Sulina, la Tulcea — Școala de fete numărul 4, format prin strădania directoarei Elena Păncu — la Țiganca, Bașchioi, Dăieni, Niculițel, la care se expuneau pe lingă „plante, insecte, minerale” și obiecte ce ilustrau principalele ocupații sau erau executate de copii la orele de lucru manual.

În anul 1906 a avut loc la București Expoziția Națională. În vederea organizării acestei expoziții au existat serioase pregătiri din partea județului Constanța. A fost constituită o comisie care să meargă prin sate și să adune materiale; comisia ar fi trebuit să cunoască: „felurimea neamurilor, obiceiurilor, păsările, credințele”. Expoziția urma să aibă mai multe secții. Referitor la etnografie, aceasta trebuia să cuprindă subsecțiile: „fapte din credințele, datinile și viața locuitorilor; grupa folclorului; arta industrială și industria casnică”¹⁹. Pregătirile nu au fost însă finalizate, județul Constanța neparticipînd la expoziție, se pare, din cauza „obiectelor nesemnificative” adunate.

III. Primul război mondial, prin luptele desfășurate pe teritoriul Dobrogei, a provocat pierderi mari prin distrugerea unor valori de cultură materială²⁰.

În anul 1920, din inițiativa unui grup de intelectuali (profesori, magistrați, avocați, ingineri, medici) ia ființă la Constanța *Societatea Culturală Dobrogeană* care avea ca scop promovarea studiului științific al trecutului și prezentului Dobrogei, organizarea de conferințe, șezători, excursii, înființarea de biblioteci, fondarea unui muzeu regional dobrogean, editarea unei reviste. Referindu-se la necesitățile înființării unei asemenea societăți Ion N. Roman o argumenta cu „varietatea de origine a locuitorilor ei (Dobrogei — n.n.) cu credințele, obiceiurile, portul, năzuințele și manifestările lor intelectuale”²¹. Un punct este realizat: apare revista „Analele Dobrogei”, condusă de Constantin Brătescu, membru corespondent al Academiei Române. Ion N. Roman și Constantin Brătescu, al căror rol în cadrul Societății Culturale Dobrogene a fost menționat, au fost și doi precursori ai cercetării etnografice. Ion N. Roman, prin studiile publicate despre colonizare, toponimii, statistici demografice, contribuie la cunoașterea realităților demografice din acea perioadă. Alături de el, Constantin Brătescu aplică metoda geografică în cercetarea etnografică (metodă însușită de la profesorul său Simion Mehedinți). Pe aceasta se întemeiază studiile și rezultatele cercetărilor sale în Dobrogea. Ele cuprind statistici etnografice germane, harta etnografică a României trans-dunărene, referiri la colonizare și toponimie. Constantin Brătescu a făcut cercetări și asupra folclorului dobrogean, culegînd balade, cîntece, colinde, multe publicate în „Analele Dobrogei”. Referindu-se la Constantin Brătescu, Simion Mehedinți spunea că „de la Herodot, părintele istoriei, geografiei și etnografiei, nimeni nu a privit cu mai mult interes și cu mai multă înțelegere ținuturile Dunării de Jos decît geograful și etnograful Constantin Brătescu”.

Pe linie muzeistică începe în această perioadă refacerea muzeului din Hirșova. În timpul războiului multe din piese s-au pierdut ori s-au risipit. S-a salvat „ce-au putut ridica într-o geantă doi marinari de pe un vas de război în timpul bombardamentelor. Restul a căzut pradă minilor devastatoare și flăcărilor”²².

După război, Vasile Cotovu începe activitatea de reorganizare a școlii și muzeului. Obiectele readunate le-a pus în casa sa. Colecția arheologică, numismatică, naturală, etnografică, documente diverse „abia încep în trei odăi de păstrare”. Din numărul ini-

¹⁹ „Dobrogea liberală”, 22 mai 1906, p. 1.

²⁰ Vezi A. Stănescu, St. Lascu, *Mărturii documentare privind ocupația Puterilor Centrale în Dobrogea (1916-1918)*, în „Pontica”, XVII, 1984, pp. 177-186.

²¹ I. N. Roman, *Către cetitori*, în „Analele Dobrogei”, I, nr. 1, p. 1; vezi și I. Făltă, C. Călinescu, *Reviste dobrogene*, Biblioteca municipală Constanța, Constanța, 1971, pp. IX-XII.

²² „Dobrogea jună”, 12 octombrie 1928, p. 1.

țial de secții — 9, dispar 2 (zoologică și botanică). În anul 1926 are loc reînăunurarea muzeului din Hirșova considerat pe drept cuvânt „bogat și unic în felul său în Dobrogea”²³. Paralel cu activitatea muzeografică, Vasile Cotovu era un mare animator al vieții culturale din Hirșova. Din inițiativa sa ia ființă Ateneul „Carsium” care organiza șezători și-i îndemna pe localnici să păstreze tradiția, să adune pentru muzeu „obiecte vechi de toate felurile”. Ateneul își desfășoară activitatea până în anul 1930.

Pentru județul Tulcea rolul lui Vasile Cotovu din județul Constanța este jucat de Nichita Bonjug, învățător din comuna Izvoarele. Acesta înființează un muzeu școlar cu 14 secții, accentul fiind pus pe arheologie și foarte puțin pe elemente de etnografie.

Muzeele școlare joacă un rol important. Prin ordinul nr. 21098 din 1928 dat de Ministerul Învățămîntului se exprimă „intenția de a crea muzee școlare și muzee de etnografie pe lingă școli din sate și orașe”. Toate școlile trebuie să raporteze dacă au muzee sau colecții de „mineralogie, botanică, obiecte istorice”, iar referitor la etnografie „lucruri casnice de dată veche sau nouă (război de țesut, virtelnite, sucale, fuse, furci de tors, rășchitori, șuveici, spate)”, 15 categorii de diverse obiecte gospodărești „artă populară în țesături, lemn, piatră”. În continuare, se spune că „toate aceste obiecte care deși au o valoare acolo, sint izolate și neștiute de nimeni, aduse însă la școală, etichetate cu numele donatorului (...) vor fi puse la adevărata lor valoare”.

Pe plan expozițional trebuie amintite expozițiile organizate în școli cu ocazia serbărilor școlare de sfârșit de an. Astfel, în programul Școlii Normale de învățătoare din Constanța, la activități extrașcolare pe anul 1919 erau menționate „expozițiile de lucru manual ale Școlii”²⁴. Școala secundară de fete din Turtucaia avea în anul 1918 atelier de țesut covoare după motive populare locale, pe cale le expunea în cadrul unor programe artistice variate cu „dansuri naționale românești”²⁵. Gimnaziul mixt „Inginer Gheorghe Duca” din Medgidia organiza în 1922 expoziții cu „frumoase motive de artă populară românească răspindite prin această școală din județele Argeș, Vilcea, Muscel”²⁶.

În anii 1925, 1926, 1927 presa vremii elogiază expozițiile de țesături ale Victoriei Ștefu, deschise la Constanța în diverse săli de expoziții — Postelnicu sau parterul Hotelului Elita, expoziții personale sau împreună cu pictorul Florian. Se expuneau scoarțe, covoare, „chilimuri”, cu motive decorative preluate din arta populară a tuturor provinciilor românești. Aceste expoziții erau socotite ca „cele mai reușite manifestări de artă din acest sezon”²⁷. La acestea se adaugă expoziția de scoarțe a Rodicăi Melisopol, în anul 1927, cu un mare accent pus pe ornamentală. Interesante sint prezentarea motivelor, explicațiile date: „zale — un sistem de zig-zag; prescura cu 7 capete — un grup de șapte romburi așezate în mod asimetric; grupuri de semiromburi unite numite furculițe”²⁸.

Aflăm și despre succesul avut la Paris în anul 1926 de expoziția românească. Nu avem însă date cu privire la categoriile de obiecte prezente la această grandioasă expoziție.

Dar cea mai importantă manifestare expozițională din această perioadă este cea din anul 1928 — octombrie—noiembrie, cu prilejul sărbătoririi semicentenarului alipirii Dobrogei la România²⁹. Expoziția jubiliară a Dobrogei a fost organizată la Palatul Cazinoului Comunal de către profesorul Constantin Brătescu. Secția etnografică a ocupat Salonul numărul 1; multe din obiecte proveneau de la Muzeul din Hirșova al lui Vasile Cotovu. Categoriile de obiecte, modul de expunere ne dau o imagine concretă asupra etnografiei Dobrogei la acea dată.

²³ Ibidem.

²⁴ I. Georgescu, *Învățămîntul public în Dobrogea*, în *Dobrogea. Cinci zeci de ani de viață românească*, Cultura Națională, București, 1928, p. 658.

²⁵ Ibidem, p. 659.

²⁶ Ibidem, p. 675.

²⁷ *Expoziția de țesături și cusături naționale a D-nei Ștefu*, în „Dacia”, XIII, nr. 175, 12 august 1926, p. 1.

²⁸ *Expoziția de scoarțe românești*, în *ibidem*, XIV, nr. 181, 20 august 1927, p. 1.

²⁹ Pe larg, Gh. Dumitrașcu, St. Lascu, *Un moment al muzeografiei dobrogene — Expoziția jubiliară a Dobrogei din 1928*, în „Revista muzeelor și monumentelor. Muzeu”, XV, nr. 10, 1978, pp. 49-55.

În chip firesc atenția organizatorilor era îndreptată în direcția evidențierii permanenței motivelor naționale românești în Dobrogea, fiind expuse, în acest sens, costume reprezentative pentru arta populară românească tradițională a regiunii, ca și interioare de locuințe (ale românilor autohtoni — dicienii —, ale mocanilor transilvăneni și ale aromânilor, stabiliți în Dobrogea — venind din sudul Dunării —, mai ales după primul război mondial). De asemenea, sint amenajate și interioare aparținând elementelor naționalităților conlocuitoare în Dobrogea — turci, germani, bulgari, lipoveni.

Camera dicienilor, cu un pat simplu de lemn, pe care erau așezate cele mai frumoase țesături, avea la un capăt lada de zestre cu teancul de „țoale” și perne cu motive vechi ornamentale. Covorul din dreptul patului, vopsit în culori vegetale, era datat 1838. Ștergarele, fetele de masă completau interiorul, toate cu motive alese „după izvoade vechi (cel puțin 1850)”. Acesta este, se pare, cel mai vechi tip de interior țărănesc din Dobrogea.

Interiorul mocănesc cuprinde piese de mobilier specifice Transilvaniei — pat, scrin, ladă de Brașov pictată (imprumutată mai tirziu și de dicieni în mobilierul de interior), bldar cu farfurii. Toate erau acoperite cu frumoase țesături, foarte variate, care prezentau de fapt evoluția așternuturilor mocănești de la simplu, în vârgi, la alesături, într-o cromatică vie în care predomină roșu, galben, albastru, verde, negru. Nu lipsesc războiul de țesut și toate celelalte materiale: furcă, fus, roată, virtelniță etc.

Camera de aromâni reprezenta o odaie de primit oaspeți și de locuit, cu vatră și vase pentru gătit, având de jur-împrejur țesături din lână și păr de capră, perne.

Camera bulgărească — cu vatră, laviță de perete, iconostasul din colț și „bacrăcicul” — lemnul care servește pentru spălarea căldărilor cu apă — era completată cu țesături din lână, scoarțe și ștergere brodate.

Portul popular românesc originar din Dobrogea, prezentat și la expoziție, se compunea din: costumul bărbătesc din lână albă sau neagră cu pantaloni tubulari și cămașă ajurată pe piepți; costumul femeiesc cu androc și pistelcă, cordon cu paftale, ilic, iar pe cap „colac peste care se așază bariș de mătase, ruvele și, în sfârșit, basma neagră cu ciucuri”³⁰.

În seria costumelor prezentate se înscriu și cele de mocancă, mocan, acesta din urmă cu cioareci, cămașă țesută, briu de lână, zăbun din postav. Mai erau prezentate un costum de cioban, două de aromâni (femeie și bărbat), costume de bulgari (de femeie, bărbat, femeie tină, de fată), costume lipovenesti și turcești³¹.

Despre importanța și semnificația acestei ample expoziții se ocupă presa vremii („Dobrogea Jună”, „Dacia”, „Voința Dobrogei”, „Cuvintul” etc.) în articole elogioase, socotind-o „o mare reușită”.

O altă manifestare interesantă a fost Expoziția școlilor dobrogene, deschisă cu ocazia Congresului Național al Învățătorilor din 3 septembrie 1938. Organizată la Școala nr. 1 de fete și băieți din Constanța, expoziția avea două secții: secția de etnografie și secția de desen și lucru manual a elevilor. Secției de etnografie i s-au repartizat două săli și avea ca sarcină să prezinte cele patru județe ale Dobrogei, „aportul lor la expoziția etnografică”, populația veche românească din Dobrogea, „noii români stabiliți aici” și toate celelalte populații „cu ce are fiecare mai reprezentativ”³². Expoziția cuprindea „ștergere, prosoape, cusături și țesături de aproape 100 de ani la românii dicieni, cimpoiul și fluierul la bulgari, camera nupțială turcească și unelte de pescuit la lipoveni etc.”³³. Expoziția s-a bucurat de un mare succes, în cartea de impresii fiind notate „meritele” organizării unei asemenea manifestări din partea tuturor asociațiilor de învățători din țară.

O altă categorie o constituie expozițiile organizate la sfârșitul trimestrului și anului școlar de către școli care aveau ateliere practice de lucru manual. Din studiul diferitelor anuare avem cunoștință de asemenea expoziții la Școala nr. 5 de fete din Constanța, Școala profesională de fete din Tulcea, expoziții organizate pe perioada anilor 1928-1934.

³⁰ Comitetul Serbărilor Dobrogei, *Ghidul expoziției jubiliare a Dobrogei*, 28 oct. 1928, Tip. „Constanța”, Constanța, 1928, p. 22.

³¹ *Ibidem*, p. 23.

³² „Convorbiri didactice”, II, nr. 11, 1938, p. 63.

³³ *Ibidem*.

Intr-o adresă semnată de Nicolae Iorga, pe atunci prim-ministru și ministru al Instrucțiunii Cultelor și Artelor, se apreciau în mod deosebit aceste „mici obiecte casnice, lucrate în atelierele școalelor secundare de învățămînt”³⁴.

În primele decenii ale secolului XX, în România exista un interes științific deosebit pentru domeniul etnografiei. Oameni de știință sau cultură ca George Vilsan, Nicolae Iorga, Simion Mehedinți, Romus Vuia ș.a. abordau în lucrările lor probleme de teorie și metodologie în cercetarea etnografică. În acest context merită să-l amintim pe Stan Greavu-Dunăre, născut în comuna Seimeni, județul Constanța, în anul 1905. Învățător fiind, el desfășoară în paralel și muncă de culturalizare. Susține conferințe la sate, devine director-redactor la un „Anuar ilustrat” și, de asemenea, manifestă mult interes pentru studierea culturii materiale a populației românești din Dobrogea. Stan Greavu-Dunăre face teren în multe sate și întocmește monografii. De asemenea, face observații și note „în casa țăranului, în viața lui de toate zilele, cu îndeletnicirile și datinile urmărind pas cu pas”³⁵. În cercetările etnografice el era sprijinit de George Vilsan. Prin moartea sa timpurie, la 24 de ani, Stan Greavu-Dunăre lasă în urmă materiale ce nu au mai văzut lumina tiparului și care ar fi fost deosebit de importante pentru etnografia Dobrogei.

În perioada dintre cele două războaie mondiale cercetarea etnografică a fost realizată de către geografi, filologi, istorici, sociologi. O deosebită amploare a căpătat cercetarea sociologică condusă de Dimitrie Gusti, care a inclus în sfera sa de cercetare și unele aspecte etnografice. În anul 1925, în cadrul Institutului de Cercetări Sociale ale României, au fost alcătuite primele echipe monografice cu mai multe secții regionale. O asemenea regională exista și la Constanța, din ea făcînd parte și Constantinescu Mircești. Elev al lui Dimitrie Gusti, el a alcătuit mai multe monografii cu sprijinul profesorilor și elevilor din ultimele clase de la Liceul „N. Filipescu” din Bazargic, aplicînd metoda anchetelor sociale colective. Monografia „Un sat dobrogean — Ezibei” prezintă câteva din caracteristicile etnografice ale Dobrogei; sînt discutate probleme de istorie, statistici de populație, obiceiuri, port popular, viață economică, folclor etc., pentru fiecare grup etnic.

Marele cercetător al Dobrogei Constantin Moisil, referindu-se la studierea Dobrogei prin metoda monografică spunea: „misiunea noastră în Dobrogea este pe cit de importantă, pe atît de grea. În primul rînd, sarcina noastră este să stabilim legături cit se poate mai intime între diferitele neamuri ale provinciei, pentru a face din ele o populație cu aceleași sentimente și aspirațiuni... Dar pentru aceasta este necesar să cunoaștem mai întîi sufletul acestor popoare, să le cunoaștem viața din trecut și din prezent, obiceiurile, credințele”³⁶.

În perioada interbelică problema muzeelor se pune cu acuitate în discuție. Cel mai important trebuia să fie Muzeul din Constanța. În anul 1936, Ion Micu, conservatorul muzeului, trimite circulare primarilor, învățătorilor, preoților din Dobrogea, cerîndu-le să anunțe conducerea muzeului cînd găsesc piese vechi³⁷. Presa vremii cuprinde o serie de articole care militează de cum ar trebui să arate acest muzeu. Ion Neicu într-un articol spune că „localul trebuie să aibă citeva săli mari, deoarece provincia e variată”. Referindu-se la secția etnografică, „de o importanță tot atît de mare ca și prima” (arheologică — n.n.) ar trebui să aibă următoarele subsecții: etnoistorică, etnoeconomică, antropogeografică, sociologică, „privitoare la populațiile prezente și dispărute care alcătuiesc conglomeratul etnic al Dobrogei precum și la legăturile și împrumuturile și influențele reciproce între aceste neamuri”³⁸.

Avem știri și despre înființarea unui muzeu economic regional al Dobrogei, în 1937, din inițiativa președintelui Camerei de Comerț și Industrie — Nicolae Ștefan. Muzeul avea mai multe secții: cereale, silvică, industrie alimentară, arte și meserii, iar la punctul 6 — etnografică.

³⁴ „Anuarul Școlii profesionale din Tulcea pe anii școlari 1928-1934”, p. 30.

³⁵ G. Vilsan, *Menirea etnografiei în România*, Cluj, 1927, p. 34.

³⁶ C. Moisil, *Introducere în numismatica Dobrogei, în Dobrogea...*, p. 230.

³⁷ *De la muzeul Dobrogei*, în „Dobrogea jună”, XXXII, nr. 91-192, 21 aprilie 1936,

p. 1.

³⁸ Pentru Muzeul regional al Dobrogei, în *ibidem*, XXXVI, nr. 4, 20 ianuarie 1940,

p. 1.

În foarte multe rânduri, în această perioadă se propune înființarea în Dobrogea a unor muzee de etnografie, considerându-se insuficientă existența numai a secției de arheologie la Muzeul din Constanța. Astfel, într-un articol se arată: „elementul românesc a trăit aici neconținut (...). El s-a întâlnit sub o formă sau alta cu civilizația bizantină, cu viața turcească și cu administrația mai nouă, bulgară, a suferit influențe diverse. Viața aceasta trebuie studiată, cunoscută, înfățișată. Lucrul acesta se face în cadrul unui muzeu de etnografie”³⁹.

Alte materiale se referă la bogăția materialului etnografic și ușurința achiziționării lui, la interesul ce-l prezintă în studierea civilizației poporului român.

Toate aceste discuții și propuneri nu se pun însă în practică.

IV. După al doilea război mondial, dar mai ales începând cu anul 1960, se poate vorbi de cercetare etnografică în Dobrogea. Echipe de specialiști organizate în cadrul Institutului de Cercetări Etnologice și Dialectologice București, Muzeului de artă populară și Muzeului Satului București combină cercetarea etnografică cu achiziționarea unui valoros fond documentar etnografic. Acest fond intrat în colecțiile muzeelor respective este constituit din piese reprezentative pentru civilizația tradițională din Dobrogea și și întregesc circuitul expozițional pentru zonă, considerată până nu de mult o pată albă în etnografia românească.

O dată cu anii 1971-1972 începe acțiunea de achiziționare și „salvare” a pieselor etnografice dobrogene de către colectivul Muzeului de artă Constanța. Se constituie astfel un fond excepțional propriu care a stat la baza organizării secției de etnografie din Constanța (1975), într-o clădire adecvată arhitectonic, de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Achizițiile efectuate s-au axat pe întreg teritoriul Dobrogei (incluzind și județul Tulcea)⁴⁰.

Materialul artistic și documentar acumulat relevă caracterele distincte, specifice fiecărei populații existente și prilejuiește cercetarea, compararea, stabilirea elementelor de interferență și sinteză cu arta populară din celelalte provincii istorice.

Tulburata istorie a Dobrogei din veacurile trecute, cit și puternicele transformări petrecute în ultimii ani au dus la modificări radicale a tuturor formelor etnografice.

Colecția de etnografie a muzeului constănțean numără 3790 piese⁴¹. Este reprezentativă pentru toate genurile artei populare: ceramică, lemn, metal, port popular, țesături din lână, bumbac și borangic, scoarțe, mobilier, icoane, podoabe, piese care ilustrează ocupațiile, meșteșugurile artistice, creație artistică contemporană etc. La acestea se adaugă fondul documentar în număr de 6090 piese, cuprinzând: fotografii, clișee, diapozitive, fotografii vechi, hărți, statistici, relevee, planuri etc.

Toate aceste obiecte sînt fișate pe tipul de fișă unitar pentru toată țara, însoțite de fotografii.

Valorificarea colecției de etnografie se face prin numeroase expoziții deschise la sediu sau în colaborare cu alte muzee. Expoziția de bază intitulată „Arta populară din Dobrogea” este deschisă la etajul clădirii. Parterul este destinat unor expoziții temporare, tematice (*Podoaba și gâteala capului, Nunta tradițională, Portul popular românesc, Civilizația rurală a Carpaților*) — organizate în colaborare cu Muzeul satului și de artă populară București — sau unor expoziții temporare zonale (Bucovina, Maramureș, Banat, Galați), în colaborare cu muzeele județene respective, menite să ilustreze varietatea zonală și, totodată, unitatea artei populare românești. La acestea se adaugă acțiunile cultural-educative (simpozioane, dezbateri, mese rotunde, conferințe, cicluri de lecții), desfășurate în școli, întreprinderi, cooperație meșteșugărească, menite să demonstreze autenticitatea, varietatea creației artistice populare, iar pe de altă parte să valorifice în condițiile contemporaneității această valoroasă colecție.

³⁹ Despre Muzeul etnografic al Dobrogei, în „Țara lui Mircea”, 19 aprilie 1939, p. 2.

⁴⁰ Vezi A. Rădulescu, St. Lascu, P. Hașotti, *Ghid de oraș. Constanța*, Editura Sport-Turism, București, 1985, pp. 122-124.

⁴¹ *Arta populară în Dobrogea* (Broșură-ghid întocmită de M. Magiru), Muzeul de artă Constanța, Constanța, 1982, pp. 3-4.

Muzeul Delta Dunării are o colecție de etnografie⁴² reprezentativă pentru județul Tulcea, care numără 4711 piese (ceramică, lemn, aramă, țesături, port popular, podoabe, creație contemporană). La acestea se adaugă rezervația de arhitectură de la Enisala — *Gospodăria tradițională în situ*. Achizițiile au început în anii 1960-1961, paralel cu cercetarea arheologică. Neexistând o clădire specială pentru această secție (numai depozite), materialul etnografic nord-dobrogean este valorificat prin expoziții temporare deschise în Tulcea la secția de istorie (*Tradiție și inovație în arta populară din județul Tulcea, Creația populară contemporană nord-dobrogeană*), la Isaccea, Măcin (*Arta populară din județul Tulcea*) la Cluj, Bistrița-Năsăud (*Arta populară românească din Dobrogea, Artă populară a aromânilor din Dobrogea*⁴³). De asemenea, se susțin numeroase conferințe, dezbateri, mese rotunde în școli și întreprinderi.

Cercetarea zonei etnografice Dobrogea continuă. Rezultatul acestor cercetări ar trebui să se soldeze cu un important studiu despre etnografia Dobrogei, domeniu la care sintem deocamdată deficitar.

ASPECTS CONCERNANT LE DÉVELOPPEMENT DES RECHERCHES ETHNOGRAPHIQUES EN DOBROUDJA

Résumé

M. Magiru

L'ouvrage présente les principaux aspects se rapportant au développement de la recherche ethnographique en Dobroudja, à partir de la période antérieure à la guerre d'indépendance (1877) jusqu'à aujourd'hui.

Chronologiquement, sont présentées, en tant que vrais documents ethnographiques, les notes de Ion Ionescu de la Brad, Nifon Bălășescu (Tulcea) et Costache Petrescu (Constantza) lesquels, par leur activité, ont manifesté certaines préoccupations pour l'étude de la culture populaire dobroudjoise.

On a également mis en évidence toutes les expositions d'art populaire organisées sur plan local ou national, expositions auxquelles la Dobroudja a substantialement contribué.

Une place de choix est occupée par l'exposition organisée pour fêter un demi-siècle depuis l'indépendance de la Dobroudja (1928).

La question de l'organisation des musées ayant des sections d'ethnographie et d'art populaire a été étudiée de façon chronologique, à partir du musée de Hirșova, réalisé par Vasile Cotovu jusqu'à la période contemporaine.

On met en évidence l'activité, d'un intérêt scientifique particulièrement important, qu'ont eue des gens de culture tels: Constantin Brătescu, Ioan N. Roman, Stan Greavu-Dunăre, Constantinescu-Mircești, Constantin Moisil.

⁴² Vezi El. Secoșan, St. Pârâu, *Portul popular românesc din județul Tulcea*, Muzeul Deltei Dunării, Tulcea, f.a., pp. 5-8.

⁴³ Vezi A. Guduvan, P. Petrescu, M. Marinescu, I. Vlasiu-Drăgănoiu, I. Cajal-Marin, *Artă populară a aromânilor din Dobrogea*, Editura Meridiane, 1979, passim.